

Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej (Yearbook of the Institute of East-Central Europe)

ISSN 1732-1395

Instrukcje dla autorów i Rocznik online:
<https://ies.lublin.pl/rocznik>

Emigracja zarobkowa z Ukrainy do Polski w propagandzie rosyjskiej po 2014 roku

Andrzej Szabaciuk^a

^a Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Opublikowano online: grudzień 2019

Sposób cytowania: A. Szabaciuk, *Emigracja zarobkowa z Ukrainy do Polski w propagandzie rosyjskiej po 2014 roku*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 17 (2019), z. 2, s. 293-315, DOI: <https://doi.org/10.36874/RIESW.2019.2.12>.

„Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” („Yearbook of the Institute of East-Central Europe”) jest kwartalnikiem. Poszczególne teksty bądź całe zeszyty publikowane są w języku polskim lub angielskim. Na liście czasopism naukowych MNiSW z 31 lipca 2019 roku „Rocznik IEŚW” znajduje się z liczbą 70 punktów. Jest również uwzględniony w bazach ICI Journals Master List, Central and Eastern European Online Library, BazEkon oraz ERIH PLUS.

Andrzej Szabaciuk*

Emigracja zarobkowa z Ukrainy do Polski w propagandzie rosyjskiej po 2014 roku

Economic Emigration from Ukraine to Poland in Russian Propaganda After 2014

Abstract: The aim of the article is to analyze the image of economic emigration from Ukraine to Poland created by pro-Kremlin media after 2014. It shows how Russian propaganda changed during the 20th century, what function it had from the tsarist period, through the years of the Soviet Union, to contemporary times. Its significance in the period after the decomposition of the union state was presented, and in particular the changes that it underwent since Vladimir Putin's first presidency. There were shown ideological changes, which more or less influenced the public discourse, and thus also the media coverage. The functions of the Russian propaganda after the escalation of the Russian-Ukrainian conflict and the way of presenting mass labour migration from Ukraine to Poland are presented, both in the context of creating a specific narrative about the current internal and foreign situation of Ukraine after the Dignity Revolution, as well as against the background of Polish-Ukrainian relations and migration processes taking place in Poland. It was shown which aspects of mass migration were most often presented by pro-Kremlin information platforms, in which context and how a specific propaganda discourse was constructed. An important element is the analysis of changes observed in the message of the state-controlled Russian media concerning the mass migration of Ukrainians to Poland and the analysis of the origins, scale, significance and consequences of this migration. More extensive research leads to the conclusion that the media controlled by the Kremlin authorities can skilfully construct the message by adapting it to the addressee. In Polish language information services, the information addressed to the recipient is much more detailed and prepared in such a way as to build an aversion between the host society and Ukrainian economic immigrants. While preparing the article, we used the analysis of data found with elements of a comparative analysis.

Keywords: emigration from Ukraine to Poland, Poland, Ukraine, Russian propaganda

* Dr Andrzej Szabaciuk – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ORCID: 0000-0003-3413-7454, e-mail: aszabaciuk@gmail.com.

Wprowadzenie

Kryzys ukraiński istotnie zmienił sytuację społeczno-polityczną na obszarze poradzieckim, a powiązana z nim dekonstrukcja gospodarcza odcisnęła swoje piętno na życiu milionów osób, niosąc spadek realnego poziomu życia zwykłych obywateli dawnych republik ZSRR. Rosnące bezrobocie, szalejąca inflacja i brak perspektyw na poprawę warunków bytowych w przewidywalnej przyszłości stymulowały masowe migracje zarobkowe do Unii Europejskiej, głównie do Polski. Z perspektywy ostatnich 5 lat można zaobserwować rosnące zainteresowanie tym kierunkiem emigracji, co stanowi poważne wyzwanie przede wszystkim dla mierzącej się z zapaścią demograficzną Ukrainy.

Liberalna polityka imigracyjna Polski wobec przybyszów z obszaru poradzieckiego z jednej strony podyktowana była chęcią wsparcia proeuropejskich tendencji w państwach Partnerstwa Wschodniego, w których silną pozycję uzyskiwały prozachodnie i antyrosyjskie środowiska polityczne, z drugiej – stanowiła konsekwencję trudnej sytuacji na polskim rynku pracy, będącej efektem masowych migracji poakcesyjnych. Warto dodać, że do 2014 r. głównym kierunkiem emigracji zarobkowych mieszkańców państw Europy Wschodniej była Federacja Rosyjska, która przyciągała przede wszystkim nisko wykwalifikowanych pracowników fizycznych, znajdujących zatrudnienie w gospodarce nieformalnej.

Sankcje wprowadzone po aneksji Krymu i zestrzeleniu malezyjskiego Boeinga oraz embargo na produkty spożywcze nałożone przez Rosję na państwa popierające antyrosyjskie sankcje przyczyniły się do wzrostu temperatury sporów między Rosją a państwami członkowskimi Unii Europejskiej i NATO. Według opinii niektórych badaczy można mówić wręcz o wojnie hybrydowej Rosji przeciwko Zachodowi, której celem – w krótkookresowej perspektywie czasowej – jest rozbicie solidarności państw zachodnich, a w dłuższej – zmiana systemu stosunków międzynarodowych na system wielobiegunowy, z kluczową rolą Federacji Rosyjskiej¹.

Abstrahując od tego, czy rzeczywiście mamy do czynienia z niewypowiedzianą wojną nowego typu, należy zauważyć, że obecnie

1 M. A. Orenstein, *The Lands in Between: Russia vs The West and the New Politics of Hybrid War*, New York 2019, s. 134-178.

propaganda rosyjska jest instrumentem bardzo często wykorzystywanym przez władze na Kremlu zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Według jednego z czołowych analityków rosyjskich, dyrektora niezależnego Centrum Analitycznego Jurija Lewady prof. Lwa Gudkowa, „agresywność i zwodniczość” rosyjskiej propagandy po 2014 r. jest znacznie wyższa niż w okresie sowieckim². Oczywiście trudno w sposób jednoznaczny potwierdzić te oceny, warto jednak zauważyć, że – jak pokazują badania przywołanego Centrum Analitycznego – po agresji rosyjskiej gwałtownie zwiększył się odsetek osób negatywnie odnoszących się do państw Zachodu, w szczególności do Stanów Zjednoczonych (zob. tabela 1).

Celem artykułu jest przybliżenie głównych narracji propagandowych konstruowanych przez kontrolowane przez władze rosyjskie media w kontekście masowej emigracji zarobkowej z Ukrainy do Polski. Wskazane zostanie, jakie podmioty najczęściej podnoszą tę kwestię, w jakim kontekście oraz jakie aspekty migracji są eksponowane. Artykuł został przygotowany z zastosowaniem analizy danych zastanych z elementami analizy porównawczej.

1. Ewolucja rosyjskiej propagandy w okresie rządów Władimira Putina: uwarunkowania i konsekwencje

Propaganda jest instrumentem często wykorzystywanym zarówno w rosyjskiej polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Początkowo jej kluczową funkcją było umocnienie panowania caratu i szerzenie wielkoruskiego imperializmu. Od rewolucji październikowej była ona instrumentem utrwalania władzy komunistycznej, uzasadniającym drastyczne metody walki z „wrogami ludu” i „kontrrewolucjonistami”. Wykorzystywano ją także do usprawiedliwiania agresji na inne państwa, instalowania nowych, przychylnych Moskwie władz, tworzenia marionetkowych „republik ludowych”, przebudowy społeczno-politycznej anektowanych terenów oraz rozpowszechniania idei komuni-

2 M. H. van Herpen, *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Lanham – New York – London 2016, s. 3-10.

stycznej za granicą. Stanowiła także ważny komponent mobilizowania mas oraz szerzenia dezinformacji³.

Sowiecka propaganda dysponowała całym spektrum instrumentów wykorzystywanych do realizacji założonych celów. W polityce wewnętrznej posługiwała się kontrolowaną przez siebie prasą i wysokonakładowymi wydawnictwami, odpowiednio przygotowanymi agitatorami pracującymi w terenie, zreformowaną szkołą i programami alfabetyzacji ludności. Na usługach władz były także: radio, telewizja, sowieckie kino, sztuka, literatura, sowiecka nauka, organizacje młodzieżowe, organizacje studenckie, związki zawodowe itd. Można zatem stwierdzać, że propaganda sowiecka była obecna praktycznie w każdym aspekcie życia społeczno-kulturowego państwa⁴.

Poza granicami Związku Radzieckiego propaganda skierowana była głównie do państw, w których istniała możliwość poszerzenia lub utrwalenia wpływów politycznych. Odnosiło się to przede wszystkim do państw rozwijających się, szukających pomocy z zewnątrz. Wsparcie wiązało się najczęściej z promocją ideologii komunistycznej. W państwach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej duże znaczenie zyskała dyplomacja kulturalna, która sprzyjała popularyzacji rosyjskiej kultury, sztuki, osiągnięć sportowych itd. W ograniczonym zakresie funkcję przekaznika sowieckich idei pełniły rosyjska Cerkiew prawosławna oraz sponsorowane proradzieckie artykuły w poczytnych zachodnich periodykach. Wydawano także własne czasopisma anglojęzyczne, np. miesięcznik „the USSR”, dystrybuowany w Stanach Zjednoczonych, czy dziennik „the Daily Worker”, ukazujący się w Wielkiej Brytanii. Do propagowania radzieckiej wizji rzeczywistości służyło także Radio Moskwa, które w okresie szczytu swojej ekspansji nadawane było w 80 językach⁵.

Po dekompozycji państwa związkowego władze Rosji próbowały przez krótki okres implementować zachodni model otwartości i jawności życia publicznego, jednak lata prezydentury Władimira Putina były wyraźnym powrotem do wzorców z poprzedniej epoki. Wzrost znaczenia mediów zależnych finansowo, organizacyjnie czy politycz-

3 M. Heller, *Maszyna i śrubki. Jak hartował się człowiek sowiecki*, Warszawa 1989, s. 7-32.

4 P. Kenez, *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*, Cambridge 1985, s. 1-17.

5 F. Ch. Barghoorn, *Soviet Foreign Propaganda*, Princeton 1964, s. 212-299.

nie od władz na Kremlu łączył się z obserwowanymi w Rosji daleko idącymi zmianami w sferze ideologicznej. W pracach kluczowych ideologów politycznych tego okresu, takich jak chociażby Igor Panarin czy Aleksandr Dugin, widoczne są silne akcenty antyzachodnie oraz tendencje do wybielania sowieckiej przeszłości. Zachód oskarżany jest o doprowadzenie do rozpadu państwa związkowego i osłabianie pozycji międzynarodowej Federacji Rosyjskiej. Według wspomnianych uczonych udało się to przeprowadzić na skutek skonsolidowanych działań w sferze politycznej i gospodarczej. Jednak największe zagrożenie stanowi aktywność propagandowa, która – zdaniem Panarina – doprowadziła do wybuchu „światowej wojny informacyjnej”⁶.

Dugin i Panarin uważają, że kluczem do sukcesu w polityce międzynarodowej jest nie tylko przeciwdziałanie wrogiej propagandzie, ale także umiejętne konstruowanie własnej narracji i popularyzowanie jej na arenie międzynarodowej. Zdaniem Dugina, bez stworzenia „mediów cywilizacyjnych”, które będą w stanie przełamać monopol informacyjny Zachodu, niemożliwe będzie powstanie wielobiegunowego systemu stosunków międzynarodowych⁷.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, w jakim stopniu koncepcje czołowych ideologów rosyjskiego neoimperializmu wpływają na sposób funkcjonowania mediów zależnych od Kremla. Można jednak zaobserwować ustawiczną rozbudowę systemu mediów publicznych, wykorzystywanych zarówno na potrzeby wewnątrz, jak i na użytek polityki zagranicznej. Zdaniem Marcela H. van Herpena, „rosyjska machina propagandowa” w okresie rządów Władimira Putina nie kopiuje mechanicznie rozwiązań carskich czy sowieckich, lecz wprowadza nową jakość. Po pierwsze, władze na Kremlu asygnują ogromne środki na aktywność propagandową, kładąc nacisk na modernizację i profesjonalizację mediów. Ograniczając ich niezależność, starają się, aby wszystkie

6 I. H. Панарин, *Первая мировая информационная война. Развал СССР*, Санкт-Петербург 2010, s. 26-225 [I. N. Panarin, *Pervaja mirovaia informatsionnaia voina. Razval SSSR*, Sankt-Peterburg 2010, s. 26-225]; A. G. Дугин, *Конспирология: (наука о заговорах, секретных обществах и тайной войне)*, Москва 2005, s. 312-595 [A. G. Dugin, *Konspirologiia: (nauka o zagovorakh, sekretnykh obshchestvakh i tainoi voine)*, Moskva 2005, s. 312-595].

7 I. H. Панарин, *СМИ, пропаганда и информационные войны*, Москва 2012, s. 127-131 [I. N. Panarin, *SMI, propaganda i informatsionnye voiny*, Moskva 2012, s. 127-131]; A. G. Дугин, *Теория многополярного мира*, Москва 2013, 194-169 [A. G. Dugin, *Teoriia mnogopolarnogo mira*, Moskva 2013, s. 194-169].

środki masowego przekazu – nie tylko prasa, radio i telewizja, ale także media internetowe – popularyzowały stanowisko władz centralnych. Dodatkowo nowy przekaz przygotowywany jest niejednokrotnie z wykorzystaniem wiedzy psychologicznej, przez co jest znacznie bardziej dopasowany i subtelny niż propaganda z czasów Lenina czy Stalina i łatwiej z nim dotrzeć do odbiorców z różnych państw. W końcu rosyjska propaganda korzysta z wolności słowa i otwartości społeczeństw zachodnich, dlatego może być na szeroką skalę popularyzowana za granicą, co było praktycznie niemożliwe w okresie zimnej wojny⁸.

Podobnie jak w czasach sowieckich rosyjska propaganda adresowana jest zarówno do odbiorców wewnętrznych, jak i zagranicznych. Podstawową jej funkcją w aspekcie wewnętrznym jest budowanie poczucia przynależności do narodu rosyjskiego oraz mobilizacja społeczeństwa poprzez tworzenie wizerunku wroga wewnętrznego i zewnętrznego, rzekomo zagrażającego bezpieczeństwu państwa. Działania te mają charakter znacznie bardziej zakamuflowany i subtelny niż w epoce poprzedniej. W tym celu konstruowana jest narracja pełna półprawd, manipulacji i zwykłych kłamstw, przybierających niekiedy formę teorii spiskowych⁹. Szerzenie owych teorii, zacierających rzeczywisty obraz stosunków międzynarodowych, sprzyja konsolidacji społeczeństwa i wzmacnia w Rosji nastroje antyzachodnie. Proces ich tworzenia przybrał wyraźnie na sile po 2011 r., tj. po masowych protestach ulicznych, brutalnie stłumionych przez władze, co rzutowało na kształt debat publicznych, programów telewizyjnych oraz legislacji. W konsekwencji tworzono nowe przepisy rzekomo zabezpieczające państwo przed złowrogim wpływem „zachodnich agentów”, budowano atmosferę „oblężonej twierdzy”. Podobnie jak w czasach sowieckich propaganda stopniowo przenikała do większości sfer życia społeczno-kulturalnego. Zdaniem Ilii Jabłokowa, nowa ideologia izolacjonistyczna zawiera w sobie elementy tradycyjnego rosyjskiego antyokcydentalizmu, obecnego od czasów imperialnej Rosji, oraz zimnowojennej retoryki prezentującej Stany Zjednoczone jako strategicznego wroga. W myśl nowej koncepcji zwanie szyków i przeciw-

8 M. H. van Herpen, op.cit., s. 3.

9 E. Edenborg, *Politics of Visibility and Belonging. From Russia's Homosexual Propaganda Laws to the Ukraine War*, Abingdon–Oxon 2017, s. 149-180.

stawienie się zagranicznemu zagrożeniu może pomóc Rosji osiągnąć pozycję globalnego mocarstwa¹⁰.

W przeciwieństwie do okresu sowieckiego rządu Władimira Putina są czasem wyraźnego wzrostu aktywności propagandy rosyjskiej na arenie międzynarodowej. Przyjmuje ona różne formy i pełni różne funkcje. W opinii Mitchella Orensteina propaganda rosyjska jest instrumentem wojny informacyjnej, stanowiącej kluczowy element wojny hybrydowej Rosji nie tylko przeciwko Ukrainie czy państwom obszaru poradzieckiego, ale także przeciwko Zachodowi¹¹. Mark Galeotti uważa z kolei, że propaganda rosyjska jest jednym z instrumentów wykorzystywanych w wojnie hybrydowej przeciwko Ukrainie, jednak działania Rosji wobec Zachodu można określić raczej mianem niemilitarnej „wojny politycznej”. Jej celem jest rozbitcie jedności Zachodu, w nadziei że w ten sposób zaakceptuje on mocarstwowe aspiracje Federacji Rosyjskiej bądź ewentualnie nie będzie w stanie im się przeciwstawić. Oczywiście, mimo rozbieżności terminologicznych, obaj autorzy traktują nową rosyjską politykę informacyjną jako poważne zagrożenie z punktu widzenia szeroko rozumianego bezpieczeństwa wspólnoty transatlantyckiej¹².

Tabela 1. Państwa, które w opinii Rosjan są nieprzyjaźnie lub wrogo nastawione do Federacji Rosyjskiej (w %). Badania Centrum Analitycznego Jurija Lewady w latach 2006-2019

Rok	'06	'07	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	'19
USA	37	35	45	26	33	35	38	69	73	72	69	78	67
Ukraina	27	23	41	13	20	15	11	30	37	48	50	49	40
Wielka Brytania	5	3	8	6	8	7	9	18	21	18	15	38	38
Łotwa	46	36	35	36	35	26	21	23	25	23	24	26	27
Litwa	42	32	35	35	34	25	17	24	25	23	24	23	26
Polska	7	20	10	14	20	8	8	12	22	24	21	24	22
Niemcy	2	2	3	1	4	3	3	18	19	19	24	17	18
Estonia	28	60	30	28	30	23	16	21	19	16	16	15	12
Gruzja	44	46	62	57	50	41	33	19	11	10	9	8	11

Źródło: Левада-центр. Аналитический центр Юрия Левады, „Друзья и враги России”, *Пресс-выпуски*, 14.06.2018, <https://www.levada.ru/2018/06/14/druzya-i-vragi-rossii-3/> [10.07.2019].

10 I. Yablokov, *Fortress Russia: Conspiracy Theories in Post-Soviet Russia*, Newark 2018, s. 3-65.

11 M. A. Orenstein, op.cit., s. 151-170.

12 M. Galeotti, *Russian Political War. Moving Beyond the Hybrid*, London – New York 2019, s. 41-67.

Trudność związana z przeciwdziałaniem próbom ingerowania Rosji w sprawy wewnętrzne innych państw wynika ze złożoności instrumentarium wykorzystywanego przez władze Federacji Rosyjskiej w polityce informacyjnej. Działania te prowadzone są na różnych poziomach i przybierają różne formy. Na szczycie systemu usytuowane są programy rosyjskiej telewizji państwowej i radia, dostępne w większości państw poradzieckich i skierowane głównie do ludności rosyjskojęzycznej. Są one kontrolowane organizacyjnie i zależne finansowo od państwa. Obok nich dużą aktywność wykazują rosyjskojęzyczna prasa i portale internetowe, często finansowane przez rosyjskich lub prorosyjskich oligarchów lojalnych wobec władz na Kremlu, oraz lokalne warianty programów telewizyjnych, programów radiowych, prasy i portali internetowych, podobnie w ogromnej większości zależnych od rosyjskiego i prorosyjskiego biznesu¹³.

Coraz większe znaczenie zyskują wielojęzyczne platformy informacyjne czerpiące z doświadczeń okresu sowieckiego, skierowane głównie do odbiorców zagranicznych. Największą z nich stanowi Sputnik, powołany przez rosyjski państwowy koncern medialny Rossija Siegodnia w listopadzie 2014 r. Platforma pełni funkcję stacji radiowej, agencji informacyjnej oraz internetowego serwisu informacyjnego i działa w ponad 30 wersjach językowych. Przejęła ona częściowo obowiązki radia the Voice of Russia, które powstało w 1993 r. z przekształcenia Radia Moskwa. Rossija Siegodnia jest także właścicielem wielojęzycznego serwisu Russia Beyond (dawniej Russia Beyond the Headlines) oraz podporządkowanej jej agencji informacyjnej RIA Novosti. Globalny zasięg mają również anglojęzyczny serwis państwowej agencji informacyjnej TASS oraz utworzona w 2005 r. telewizja RT (do 2009 r. Russia Today), która nadaje po angielsku, niemiecku, hiszpańsku, rosyjsku i arabsku. Obecnie RT uznawana jest za jedną z najbardziej popularnych stacji informacyjnych w skali globalnej, obok CNN,

13 S. Hutchings, J. Szostek, *Dominant Narratives in Russian Political and Media Discourse during the Ukraine Crisis*, [w:] *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, ed. A. Pikulicka-Wilczewska, R. Sakwa, Bristol 2016, s. 185-193; V. Strukov, *Digital Conservatism. Framing Patriotism in the Era of Global Journalism*, [w:] *Eurasia 2.0. Russian Geopolitics in the Age of New Media*, ed. M. Bassin, M. Suslov, Lanham – Boulder – New York – London 2016, s. 161-168.

BBC i stacji Al Jazeera. Szacuje się, że może mieć nawet 150 mln odbiorców zagranicznych¹⁴.

Kolejną płaszczyzną działalności propagandy rosyjskiej są zachodnie gazety. Rosyjska aktywność na tym polu nie ogranicza się przy tym, jak w okresie sowieckim, wyłącznie do publikowania sponsorowanych prorosyjskich artykułów czy wydawania niszowych periodyków. Rosyjscy oligarchowie inwestują w poczytne zachodnie periodyki. Przykładem może być wykupienie przez nich brytyjskiego dziennika „The Independent” czy francuskiego „France-Soir”. Rosyjskie przedsiębiorstwa państwowe, często poprzez fikcyjne spółki, wspierają antyunijne, antyimigranckie i prorosyjskie partie i organizacje pozarządowe oraz prorosyjskich ekspertów. Władze rosyjskie finansują działalność prorosyjskich blogerów i vlogerów, organizują tzw. „farmy trolli”, tj. opłacanych komentatorów w sieciach społecznościowych, którzy rozpowszechniają w Internecie *fake news*. W swojej aktywności często wykorzystują materiały pozyskane przez rosyjskich hackerów lub rosyjski wywiad¹⁵.

Na przestrzeni ostatnich lat zmienił się charakter aktywności rosyjskiej propagandy. Początkowo próbowała ona w sposób wysublimowany kształtować postawy opinii publicznej w Rosji i poza jej granicami, chcąc „ocieplić wizerunek” Federacji Rosyjskiej i prezentować w pozytywnym świetle prezydenta Władimira Putina oraz jego otoczenie. W tym celu wykorzystywano instrumenty z repertuaru *soft power*. Wojna z Gruzją, a w szczególności kryzys ukraiński pokazały, jak bardzo rosyjski rynek medialny jest zależny od władz na Kremlu i jak bardzo aktywność propagandowa może być niebezpieczna, stanowiąc ważny element wojny hybrydowej. Konsolidacja kluczowych podmiotów aktywnych za granicą w ramach państwowego koncernu medialnego Rossija Siegodnia pokazuje chęć kreowania przez Rosję określonego wizerunku międzynarodowego. Coraz więcej uczonych i analityków zaczyna dostrzegać realne zagrożenie płynące z rosyjskiej

14 M. H. van Herpen, op.cit., s. 10-126.

15 Szerzej o tym problemie: A. Polyakova i in., *The Kremlin's Trojan Horses: Russian Influence in France, Germany, and the United Kingdom*, Washington D.C. 2016; A. Polyakova i in., *The Kremlin's Trojan Horses 2.0: Russian Influence in Greece, Italy, and Spain*, Washington D.C. 2017; F. S. Hansen i in., *The Kremlin's Trojan Horses 3.0: Russian Influence in Denmark, The Netherlands, Norway, and Sweden*, Washington D.C. 2018.

aktywności propagandowej na Ukrainie, w obszarze poradzieckim, ale także w państwach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Rosyjska „wojna polityczna”, jak to określił Mark Galeotti, czy też „wojna informacyjna”, posługując się określeniem Marcela H. van Herpena, stanowi poważne wyzwanie polityczne i ideologiczne rzucone przez Rosję liberalnej demokracji w stylu zachodnim. Coraz częściej pojawiają się opinie, że konieczna jest stanowcza odpowiedź na takie zagrożenie¹⁶.

2. Ukraińska emigracja do Polski w propagandzie rosyjskiej

Celem niniejszego artykułu nie jest szczegółowa analiza rosyjskiej polityki informacyjnej po eskalacji kryzysu ukraińskiego, lecz skupienie się na mało znanym, aczkolwiek ciekawym z punktu widzenia Polski wycinku jej aktywności w kontekście emigracji zarobkowej Ukraińców do Polski po 2014 r. Jest to temat interesujący z tego względu, że w krótkim czasie miała miejsce znacząca zmiana kierunków strumieni emigracyjnych z Ukrainy i obecnie większość migrantów preferuje wyjazdy do Unii Europejskiej. Jednocześnie jednak Federacja Rosyjska była i w dalszym ciągu pozostaje ważnym kierunkiem emigracji zarobkowej Ukraińców, a rosyjscy pracodawcy wysoko cenią pracowników z Ukrainy. Są oni szczególnie poszukiwani w charakterze pomocy domowej, a także do opieki nad dziećmi czy jako pracownicy sektora budowlanego¹⁷.

Warto zauważyć, że problem emigracji zarobkowej z Ukrainy do Unii Europejskiej prezentowany jest w rosyjskich mediach państwowych w sposób zróżnicowany, w zależności od potencjalnego odbiorcy. Należy przy tym podkreślić, że nie jest to temat pierwszoplanowy. W państwowych mediach rosyjskich i w kontrolowanych przez rosyjski lub prorosyjski biznes środkach masowego przekazu działających na obszarze poradzieckim eksponowane są przede wszystkim polityczne i gospodarcze uwarunkowania wspomnianej migracji. Najważniejsze

16 E. Borenstein, *Plots against Russia. Conspiracy and Fantasy After Socialism*, Ithaca 2019, s. 202-241; J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia” OSW, nr 42, Warszawa 2014, s. 23-32; M. H. van Herpen, op.cit., s. 267-280.

17 Wywiad z ks. Wasylem Wajdą, proboszczem greckokatolickiej parafii pw. św. Nikołaja w Moskwie, 13.09.2019.

kanały telewizyjne, takie jak rosyjski Pierwyj Kanał, Rossija 24 oraz międzynarodowa RT, przedstawiają masową emigrację zarobkową z Ukrainy jako efekt rzekomego chaosu wywołanego „rewolucją godności” oraz nieudolnością proeuropejskich władz, które doprowadziły do wybuchu „wojny domowej” i nie są w stanie zapewnić godnych warunków bytowych swoim obywatelom. Pośrednio próbuje się także dowodzić, że prozachodni wektor polityki zagranicznej, wbrew obietnicom, nie przyniósł poprawy poziomu życia zwykłych mieszkańców Ukrainy. Można za to zaobserwować pogłębiającą się zapaść gospodarczą, niedobory siły roboczej, korupcję oraz chaos polityczny stymulujący masowe wyjazdy za granicę¹⁸. Odpływ ludności jest rzekomo tak wielki, że nie jest go w stanie obsłużyć przeładowana infrastruktura graniczna. Reporterzy Pierwogo Kanału rosyjskiej telewizji dowodzą, że masowa emigracja z Ukrainy do Polski, Czech i Węgier może być poważniejszym problemem niż napływ uchodźców z Bliskiego Wschodu. Sceny obserwowane na granicy polsko-ukraińskiej należy traktować jako zapowiedź poważnych problemów w przyszłości, które miało pogłębić wprowadzenie reżimu bezwizowego¹⁹. Jak zauważa RT, przytaczając słowa byłego ukraińskiego ministra spraw zagranicznych Pawła Klimkina, co roku z Ukrainy wyjeżdża milion osób. Sytuacja demograficzna tego kraju jest katastrofalna i nie widać przesłanek, aby w niedalekiej przyszłości uległa poprawie²⁰.

Warto zwrócić uwagę, że we wspomnianych relacjach pomijane są kluczowe aspekty zmiany kierunku emigracji zarobkowej z Ukrainy po 2014 r., takie jak: spowolnienie gospodarcze w Rosji spowodowane sankcjami oraz odpływem kapitału zagranicznego, załamanie

18 Д. Лекух, „Украина: жить лучше, конечно, не стало. Но стало значительно веселей”, *РИА Новости*, 13.01.2019, <https://ria.ru/20190113/1549264905.html> [28.07.2019] [D. Lekukh, „Ukraina: zhit' luchshe, konechno, ne stalo. No stalo znachitel'no veselei”, *RIA Novosti*, 13.01.2019, <https://ria.ru/20190113/1549264905.html>, 28.07.2019].

19 В. Соловьева, „Крики и давка на границе Украины и Польши – что изменилось после введения безвизового режима с ЕС”, *Первый канал, Новости*, 13.06.2017, https://www.tv.ru/news/2017-06-13/326976-kriki_i_davka_na_granitse_ukrainy_i_polshi_chno_izmenilos_posle_vvedeniya_bezvizovogo_rezhima_s_es [28.07.2019] [V. Solov'eva, „Kriki i davka na granitse Ukrainy i Pol'shi – chto izmenilos' posle vvedeniia bezvizovogo rezhima s ES”, *Pervyi kanal, Novosti*, 13.06.2017, https://www.tv.ru/news/2017-06-13/326976-kriki_i_davka_na_granitse_ukrainy_i_polshi_chno_izmenilos_posle_vvedeniya_bezvizovogo_rezhima_s_es, 28.07.2019].

20 RT, „Ukraine facing labor 'catastrophe' as millions of citizens flee co”, *Business News*, 4.09.2018, <https://www.rt.com/business/437581-ukraine-labor-catastrophe-people-flee/> [28.07.2019].

się kursu rubla do dolara, drastyczny spadek cen surowców węglowodorowych, ale także trudna sytuacja gospodarcza i polityczna Ukrainy spowodowana „wojną handlową” z Rosją oraz przeciągającym się konfliktem zbrojnym na wschodzie państwa. Rosja próbuje oskarżać władze Ukrainy o wywołanie kryzysu gospodarczego, podczas gdy w rzeczywistości jest on konsekwencją rosyjskiej agresji. Przemilczana jest także znacząca reforma rosyjskiej polityki imigracyjnej, która istotnie utrudnia przenikanie imigrantów zarobkowych do szarej strefy oraz podnosi koszty legalizacji zatrudnienia²¹.

Kolejna dominująca narracja obecna w rosyjskiej propagandzie rozpowszechnia twierdzenie, że Ukraina nie jest potrzebna Europie Zachodniej, jej nadzieje na przystąpienie do Unii Europejskiej w najbliższym czasie są złudne, a dostosowanie prawodawstwa ukraińskiego do wymogów unijnych prowadzi do „katastrofy humanitarnej”. Ukazywanie sytuacji na Ukrainie w czarnych barwach jest próbą deprecjonowania tego państwa jako wiarygodnego partnera w stosunkach międzynarodowych i prezentowania go jako źródła potencjalnych problemów w wymiarze regionalnym i globalnym. Kwestia masowej emigracji Ukraińców do Unii Europejskiej jest wykorzystywana do krytyki geostrategicznego wyboru Ukrainy, który rzekomo doprowadził do destabilizacji państwa, co szeroko komentują rosyjskie media państwowe, periodyki czy portale informacyjne. Najczęściej pojawia się ona jednak na marginesie zmasowanej krytyki działań byłego prezydenta Petra Poroszenki i jego zaplecza politycznego. Przykład Ukrainy prezentowany jest jako przestroga dla państw obszaru poradzieckiego i często konfrontowany z idyllicznym obrazem Białorusi – państwa rzekomo stabilnego politycznie i rozkwitającego gospodarczo dzięki zbliżeniu z Federacją Rosyjską. Nagłaśniane są krytyczne wypowiedzi samego prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenki, który uważa, że Ukraina pobłądziła, ale niedługo powróci na drogę zbliżenia z państwami obszaru poradzieckiego²².

21 Por. M. Denisenko, *Migration to Russia and the Current Economic Crisis*, [w:] *Migration and the Ukraine Crisis. A Two-Country Perspective*, ed. A. Pikulicka-Wilczewska, G. Uehling, Bristol 2017, 133-146.

22 Pravda.ru, „Лукашенко назвал путь Украины 'кривым'”, *Мир*, 13.02.2019, <https://www.pravda.ru/news/world/1405472-belorus/> [28.07.2019] [Pravda.ru, „Lukashenko nazval put' Ukrainy 'krivym'”, *Mir*, 13.02.2019, <https://www.pravda.ru/news/world/1405472-belorus/>, 28.07.2019].

Wspomniane wyżej narracje obecne są także w mediach przeznaczonych dla odbiorcy z Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Rosyjskie media państwowe z koncernu Rossija Siegodnia oraz telewizja RT eksponują wielowymiarowy kryzys ukraiński, którego jednym z przejawów jest masowa emigracja zarobkowa z Ukrainy na Zachód, stanowiąca konsekwencję nieodpowiedzialnej polityki części rusofobicznych elit zachodnich, wspierających antyrosyjskich radykałów na Ukrainie. Krytykowana jest przy tym niekonsekwencja działań części europejskich polityków, którzy wspomagali Ukraińców protestujących na kijowskim Majdanie, a obecnie nie są w stanie sami uregulować sytuacji. W ten sposób upowszechnia się twierdzenie, że przyczyną eskalacji kryzysu ukraińskiego, podobnie jak wojny domowej w Syrii, jest ignorowanie stanowiska Federacji Rosyjskiej. Między wierszami można zatem przeczytać, że bez zaangażowania władz na Kremlu niemożliwe będzie uregulowanie konfliktu na Donbasie oraz ustabilizowanie sytuacji na Ukrainie²³.

Kwestia migracji zarobkowej z Ukrainy do Unii Europejskiej, w szczególności do Polski, pojawia się z reguły na marginesie głównych narracji propagandowych, które konstruowane są przez czołowe rosyjskie stacje telewizyjne, radiowe i najbardziej poczytne periodyki. Nieco więcej informacji można odnaleźć na portalach internetowych i w lokalnych wydaniach wielojęzycznych platform informacyjnych adresowanych do czytelników z obszaru poradzieckiego. Jednak najszerszej wspomniana kwestia opisywana jest w polskojęzycznej wersji rosyjskiej platformy informacyjnej Sputnik. Jednym z motywów najczęściej obecnych w tym serwisie jest problem rzekomych obaw polskiego społeczeństwa związanych z „niekontrolowanym” napływem imigrantów ze Wschodu. Niejednokrotnie przewija się także wątek mówiący o tym, że skala migracji niepokoi polskich pracowników, którzy boją się o swoje miejsca pracy. Stwierdzenia te są oczywiście jawną manipulacją, gdyż nawet jeżeli pojawiają się tego typu pojedyncze głosy, to mają one charakter marginalny. Kolejną manipulacją jest szerzenie twierdzenia, że duża część imigrantów z Ukrainy zarabia w Polsce lepiej niż Polacy, co dotyczyć ma także osób pracujących fizycznie. Sputnik tłumaczy to tym, że polskie firmy cenią pracowni-

23 E. Borenstein, op.cit., s. 90-130, 203-235.

ków ze Wschodu „ze względu na kulturę i większą elastyczność”. Są oni lepiej wynagradzani również dlatego, że chętnie podejmują pracę ponadwymiarową²⁴. Warto zauważyć, że nawet jeśli opisywane sytuacje mają miejsce, to nie stanowią one normy. Budowana w ten sposób narracja tworzy nieprawdziwy obraz polskich pracodawców, którzy nie chcą podnosić wynagrodzeń polskim pracownikom, ale chętnie zatrudniają imigrantów z Ukrainy i są gotowi płacić im większe pensje.

Innym powtarzającym się wątkiem, stanowiącym przykład celowej manipulacji, jest wzrost cen nieruchomości w Polsce wywołany rzekomo masowym wykupowaniem mieszkań przez Ukraińców, przede wszystkim w dużych miastach, takich jak Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań²⁵. Oczywiście Ukraińcy zajmują pierwsze miejsce wśród obcokrajowców kupujących mieszkania na polskim rynku nieruchomości, jednak ich udział w rynku nieruchomości jest znikomy. Wzrost cen mieszkań wynika, z jednej strony, z rosnącego popytu na mieszkania wśród obywateli Polski, będącego konsekwencją dobrej koniunktury gospodarczej i stale rosnących dochodów Polaków, z drugiej zaś – z niedoborów na rynku nieruchomości.

W innych artykułach pojawiają się sugestie, że w konsekwencji masowej emigracji ze Wschodu w Polsce powstają „ukraińskie enklawy”²⁶. Jak podkreśla Sputnik, w Łodzi i okolicach mieszka obecnie 150 tys.

- 24 D. Blum, „Zarabiają więcej niż Polacy”, Sputnik, 31.03.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019033110137826-Ukrajnicy-wynagrodzenie-sondaze-praca-imigranci-Sputnik-Polska/> [28.07.2019].
- 25 Ю. Ольховская, „Граждане Украины массово уезжают в Польшу на заработки”, *Первый канал, Новости*, 31.01.2015, https://www.1tv.ru/news/2015-01-31/26250-grazhdane_ukrainy_massovo_uezzhayut_v_polshu_na_zarabotki [28.09.2019] [lu. Ol'chovskaia, „Grazhdane Ukrainy massovo uezzhaiut v Pol'shu na zarabotki”, *Pervyi kanal, Novosti*, 31.01.2015, https://www.1tv.ru/news/2015-01-31/26250-grazhdane_ukrainy_massovo_uezzhayut_v_polshu_na_zarabotki, 28.09.2019]; Sputnik, „Polskie mieszkania są tanie i eleganckie. Ukraińcy kupują na potęgę”, 29.07.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019072910809888-polskie-mieszkania-sa-tanie-i-eleganckie-ukraincy-kupuja-na-potege/> [30.07.2019].
- 26 Sergiej Szirokołobov w artykule w portalu Rubaltic.ru sugeruje, że pod wpływem masowej migracji z Ukrainy w Polsce powstają „ukraińskie getta”. С. Широколов, „Украинские гетто: заробитчане превращают Польшу в двухобщинное государство”, *Rubaltic.ru, Политика*, 27.09.2019, <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/27092019-ukrainskie-getto-zarobitchane-prevrashchayut-polshu-v-dvukhobshchinnoe-gosudarstvo/> [10.10.2019] [S. Shirokolobov, „Ukrainskie getto: zarobitchane prevrashchayut Pol'shu v dvukhobshchinnoe gosudarstvo”, *Rubaltic.ru, Politika*, 27.09.2019, <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/27092019-ukrainskie-getto-zarobitchane-prevrashchayut-polshu-v-dvukhobshchinnoe-gosudarstvo/>, 10.10.2019].

osób z Ukrainy i liczba ta systematycznie rośnie. „Ukraińskie enklawy” mają powstawać w dzielnicach, gdzie można wynająć taniej mieszkanie, co potwierdził w swojej nieroztropnej wypowiedzi także jeden z pracowników łódzkiego magistratu. Dodał on przy tym, że gdy Ukraińcom uda się sprowadzić do Polski rodziny, wówczas najczęściej przeprowadzają się do mieszkań o wyższym standardzie, usytuowanych w lepszych dzielnicach²⁷.

Twierdzenie o powstawaniu ukraińskich enklaw w Polsce nie ma odzwierciedlenia w rzeczywistości. Nawet jeśli na terenie danej dzielnicy żyje znaczna liczba Ukraińców, nie tworzą oni zamkniętych społeczności, separujących się od reszty społeczeństwa. Z reguły stanowią grupę stosunkowo szybko integrującą się ze społeczeństwem przyjmującym i nie są zagrożeniem z punktu widzenia szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznego czy porządku publicznego.

Rosyjski Sputnik w przekazie skierowanym do polskiego odbiorcy próbuje budować obraz rosnącego niebezpieczeństwa ze strony „ukraińskich faszystów”. W alarmistycznym tonie informuje m.in. o szkoleniach członków ochotniczej formacji Azow w Polsce, przeprowadzanych przez wrocławską firmę European Security Academy²⁸, oraz o przypadkach propagowania kultu Stepana Bandery czy symboliki UPA lub OUN wśród imigrantów ukraińskich w Polsce. W ten sposób stara się wykorzystać zaniepokojenie części polskiego społeczeństwa kultem ukraińskich nacjonalistów oskarżanych o czystki etniczne na narodzie polskim do wzbudzenia niechęci do imigrantów z Ukrainy. Zaznaczyć należy, że opisywane w polskojęzycznym Sputniku przypadki mają charakter marginalny.

Kolejnym wątkiem występującym w rosyjskich mediach i przewijającym się w materiałach publikowanych po polsku i po rosyjsku są trudne warunki pracy emigrantów w Polsce. Wśród najczęściej omawianych problemów wymienić należy zbyt niskie wynagrodzenie, problemy aklimatyzacyjne, pracę poniżej kwalifikacji, trudne warunki mieszkaniowe. Szeroko relacjonowane były przypadki wykorzysta-

27 Sputnik, „Ukraińskie enklawy»: już co piąty mieszkaniec Łodzi to obcokrajowiec”, 24.06.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019062410617636-co-piasty-mieszkaniec-lodzi-to-obcokrajowiec-ale-na-tym-nie-koniec-Sputnik-Polska/> [28.07.2019].

28 L. Sigan, „Epigoni UPA szkołą się w Polsce?”, Sputnik, 12.09.2018, <https://pl.sputniknews.com/opinie/201809128766409-szkolenia-Azow-Ukraina-UPA-ESA-Wroclaw/> [29.07.2019].

wania ciężkiego położenia ukraińskich imigrantów, w znacznej części pracujących nielegalnie lub półlegalnie, przymuszania ich do niewolniczej pracy, łamania praw pracowniczych czy – w skrajnych sytuacjach – przypadki handlu ludźmi²⁹.

Oczywiście opisywane przez rosyjską propagandę sytuacje nie są oderwane od rzeczywistości, co więcej – zdarzają się dość często. Wynika to z faktu, że duża część imigrantów z Europy Wschodniej podejmuje zatrudnienie w gospodarce nieformalnej. Stan ten potwierdzają m.in. badania ankietowe przeprowadzone w 2017 r. przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji oraz Business Center Club, zgodnie z którymi 20% imigrantów z Ukrainy pracowało w Polsce bez umowy, a 20% padło ofiarą wyzysku³⁰. Przypadki te nie dają jednak podstaw do konstruowania narracji, że praktycznie każdy Ukrainiec podejmujący w Polsce zatrudnienie pada ofiarą oszustwa, pracuje poniżej swoich kwalifikacji czy jest gorzej traktowany. Uogólnienia te stanowią formę manipulacji, której podstawowym celem jest zniechęcenie Ukraińców do emigrowania do Polski oraz podsycanie nastrojów antypolskich.

W polskojęzycznym serwisie Sputnik opisywana jest także kwestia braku odpowiednich kompetencji językowych imigrantów ze Wschodu, przywoływana szczególnie w kontekście przybliżania realiów przewozów za pośrednictwem aplikacji Uber. Ukraińcy przedstawiani są zazwyczaj jako osoby w nikłym stopniu znające język polski, często

- 29 В. Веретенников, „Попали в Европу: реалии жизни украинских заробитчан в Польше”, *Ритм Евразии*, 5.12.2018, <https://www.ritmeurasia.org/news--2018-12-05--popali-v-evropu-realii-zhizni-ukrainskih-zarobitchan-v-polshe-39940> [30.07.2019] [V. Veretennikov, „Popali v Evropu: realii zhizni ukrainskikh zarobitchan v Pol'she”, *Ritm Evrazii*, 5.12.2018, <https://www.ritmeurasia.org/news--2018-12-05--popali-v-evropu-realii-zhizni-ukrainskih-zarobitchan-v-polshe-39940>, 30.07.2019]; Sputnik, „»Tania milcząca siła robocza«: Ukrainka narzeka na pracę w Polsce”, 19.07.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019071910761889-ludzie-drugiej-kategorii-ukrainska-kelnerka-ujawnia-szczegoly-dotyczace-pracy-w-polsce-sputnk/> [30.07.2019]; J. Baranowska, „Polski pracodawca to koszmar ukraińskiego pracownika”, Sputnik, 25.06.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019062510620616-polski-pracodawca-to-koszmar-ukrainskiego-pracownika/> [30.07.2019]; А. Николаев, „Увидеть Польшу и умереть. Украинцы могут найти работу, но безопасность им никто не гарантирует”, *Украина.ру*, 12.10.2019, <https://ukraina.ru/exclusive/20191012/1025259489.html> [15.10.2019] [A. Nikolaev, „Uvidet' Pol'shu i umeret'. Ukraincy mogut naiti rabotu, no bezopasnost' im niko ne garantiruet”, *Ukraina.ru*, 12.10.2019, <https://ukraina.ru/exclusive/20191012/1025259489.html>, 15.10.2019].
- 30 A. Rostocka, *Badanie ankietowe BCC i IOM. Przedsiębiorcy o zatrudnianiu cudzoziemców*, 2017, https://www.bcc.org.pl/uploads/media/2017.10.04_Przedsiębiorcy_o_zatrudnianiu_cudzoziemcow_-_badanie_ankietowe_BCC_i_IOM.pdf [30.07.2019].

jeżdżące starymi, zdezelowanymi samochodami, słabo orientujące się w topografii miast. Tworzony w ten sposób obraz doskonale nadaje się do pokazania negatywnych skutków imigracji³¹. Kolejnym poruszonym wątkiem jest kwestia ukraińskich studentów oraz ewentualnych ulg, na jakie ze strony polskich władz oraz polskich pracodawców mogą liczyć osoby z zagranicy podejmujące studia w Polsce³². Przedstawiony w ten sposób temat zawiera oczywisty podtekst, z którego można odczytać, że władze bardziej troszczą się o studentów zagranicznych niż o rodzimych.

Często obecny jest również problem transferów pieniężnych od imigrantów ekonomicznych z Ukrainy do rodzin pozostawionych w ojczyźnie. Według przytaczanych przez Sputnik danych, przedstawionych przez wiceprezes Narodowego Banku Ukrainy Jekaterinę Rożkową, w 2018 r. Ukraińcy przesłali do domu 11 mld dolarów, przy czym najwięcej, bo ok. jednej trzeciej tej kwoty, trafiło z Polski³³. Ekspozowanie znacznych sum przekazywanych rodzinom ma zobrazować ogromne korzyści finansowe osiągane przez imigrantów z Ukrainy. Należy jednak dodać, że pracujący obcokrajowcy wydają także znaczne kwoty na miejscu, sprzyjają wymianie handlowej między państwem emigracyjnym i imigracyjnym oraz budują dobrobyt Polski³⁴.

W rosyjskich mediach wielokrotnie poruszany był również temat braku zgody władz Polski na przyjęcie uchodźców z Bliskiego Wschodu, a jednocześnie sprzyjanie masowej imigracji zarobkowej z Ukrainy, choć spora część przyjezdnych znajduje zatrudnienie w sza-

- 31 J. Baranowska, „Uber: miało być pięknie, a wyszło jak zwykle”, Sputnik, 08.08.2018, <https://pl.sputniknews.com/polska/201808088561672-Polska-Uber-ceny-kierowcy-cudzoziemcy/> [30.07.2019].
- 32 Sputnik, „Młodzież ze Wschodu będzie miała jeszcze lepiej w Polsce”, 7.07.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/201705195492756-sputnik-polska-ukraina-bandera-kul/> [30.07.2019]; Sputnik, „Banderowcy będą karać Polaków za potępienie UPA”, 19.05.2017, <https://pl.sputniknews.com/polska/201705195492756-sputnik-polska-ukraina-bandera-kul/> [30.07.2019].
- 33 ТАСС, „Число трудовых мигрантов из Украины в Польшу за пять лет увеличилось в пять раз”, 04.07.2019, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6630158> [30.07.2019] [TASS, „Число трудовых мигрантов из Украины в Pol'shu за piat' let uvelichilos' v piat' raz”, 04.07.2019, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6630158>, 30.07.2019]; *Przelewy z Polski na Ukrainę będą jeszcze łatwiejsze*, Sputnik, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019062110603884-sputnik-przelewy-z-polski-na-ukraine-beda-jeszcze-latwiejsze/> [10.11.2019].
- 34 Według wyliczeń uczonych z NBP dzięki imigracji z Ukrainy polski PKB w latach 2014-2018 wzrósł o 11,3%. Zob. P. Strzelecki, R. Wyszyński, J. Growiec, *Migracja z Ukrainy i jej wpływ na wzrost gospodarczy w Polsce*, Warszawa 2019, s. 12.

rej strefie. Podkreślano także, że polityka imigracyjna władz Rzeczypospolitej ma istotny wpływ na sytuację innych państw Unii Europejskiej, ponieważ poprzez procedurę delegowania polskie firmy mogą zatrudniać ukraińskich imigrantów praktycznie w całej zjednoczonej Europie³⁵.

W kontekście działalności rosyjskiej propagandy w Polsce odrębny wątek stanowi aktywność polskich środowisk skrajnie prawicowych w sieciach społecznościowych i na portalach internetowych, wśród nich m.in. na portalu Idź pod prąd, Najwyższy czas, Xportal czas czy wRealu. Często powielane są tam antyukraińskie stereotypy oraz krytyce poddawana jest polska polityka wschodnia i otwartość władz na imigrantów z Ukrainy. W przestrzeni medialnej pojawiają się sugestie, że mogą być one finansowane przez Rosjan. Przedstawiane są ich powiązania z rosyjskimi politykami czy organizacjami nacjonalistycznymi, poważnym problemem jest jednak uzyskanie dowodów potwierdzających te oskarżenia. Podobnie trudno uchwytna wydaje się aktywność anonimowych komentatorów w sieciach społecznościowych i na popularnych portalach internetowych. Przez lata śledzeniem powiązań polskich nacjonalistów z Federacją Rosyjską zajmował się znany działacz społeczny Marcin Rey, jednak jego dorobek, budzący wiele kontrowersji, pokazuje, jak wymagające jest to zadanie³⁶.

Podsumowanie

Problem masowej emigracji zarobkowej z Ukrainy do Polski nie zajmuje czołowego miejsca w rosyjskiej propagandzie po 2014 r. W rosyjskojęzycznych i anglojęzycznych serwisach pojawia się najczęściej w kontekście opisu bieżącej sytuacji polityczno-gospodarczej Ukrainy

35 Вести.ру, „Польша отказывается принимать исламских беженцев, но мигрантов из Украины примет”, 2.01.2018, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2972350> [30.07.2019] [Vesti.ru, „Pol’sha otkazyvaetsia prinimat’ islamskikh bezhentsev, no migrantov iz Ukrainy primet”, 2.01.2018, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2972350>, 30.07.2019]; Sputnik, „Поляки нашли способ наводнить Латвию украинскими гастарбайтерами”, 26.10.2018, <https://lv.sputniknews.ru/economy/20181026/9789945.html> [31.07.2019] [Sputnik, „Poliaki nahli sposob navodnit’ Latviuu ukrainskimi gastarbaiterami”, 26.10.2018, <https://lv.sputniknews.ru/economy/20181026/9789945.html>, 31.07.2019]; G. Garboś, „Polski rząd »stawia na Ukraińców«”, Sputnik, 19.07.2018, <https://pl.sputniknews.com/opinie/201807198419152-sputnik-polska-ukraina-migracja-zarobkowa/> [31.07.2019].

36 Por. J. Schwertner, *Jeszcze jeden front Marcina Reya*, „Tygodnik Powszechny” 2017, nr 38, s. 18-20.

oraz apokaliptycznych wizji jej przyszłości. Migracja przedstawiana jest przede wszystkim w czarnych barwach jako konsekwencja nieudolności nowych prozachodnich władz Ukrainy, których niekompetencja może doprowadzić do katastrofy demograficznej państwa. Rzadko przywoływane są pozytywne efekty emigracji zarobkowej, takie jak zmniejszenie poziomu ubóstwa poprzez transfery finansowe z zagranicy, pozyskiwanie nowego kapitału społecznego i kulturowego, wzrost wymiany handlowej między państwem emigracyjnym i imigracyjnym czy rozwój sektora transportu publicznego i prywatnego.

Na przestrzeni ostatnich pięciu lat można zaobserwować wyraźną zmianę w retoryce przekazu propagandowego. Początkowo dominują wspomniane alarmistyczne materiały, mówiące o tragicznej sytuacji Ukrainy wywołanej przez nieudolność władz w Kijowie, której konsekwencją jest masowy napływ imigrantów zarobkowych do Polski i innych państw Unii Europejskiej. Według rosyjskich mediów publicznych efekty migracji z Ukrainy miały być podobne do tych obserwowanych w Europie Zachodniej po przejściu fali uchodźców w 2015 r. Z czasem ton komentarzy jest znacznie bardziej wyważony – kładą one większy nacisk na trudne warunki pracy Ukraińców w Polsce, pracę poniżej kwalifikacji czy złe traktowanie przez polskich pracodawców.

Kontrolowane przez władze na Kremlu media potrafią umiejętnie konstruować przekaz, dostosowując go do adresata. W serwisach polskojęzycznych informacja kierowana do odbiorcy jest znacznie bardziej szczegółowa i przygotowana w taki sposób, aby budować niechęć między społeczeństwem przyjmującym a imigrantami zarobkowymi z Ukrainy. Z jednej strony podnoszony jest masowy, niekontrolowany charakter imigracji, której dużą część stanowią imigranci nieudokumentowani, i kreowany obraz przybyszów masowo wykupujących polskie nieruchomości, wychwalających Stepana Banderę i UPa, zarabiających więcej niż Polacy i przesyłających miliardy dolarów do rodzin na Ukrainie. Z drugiej – eksponowany jest obraz ukraińskiego imigranta pracującego poniżej swoich kwalifikacji za pieniądze mniejsze niż obywatele Polski. Szeroko opisywane są przestępcze praktyki polskich pracodawców, przypadki oszustw przez pośredników, trudne warunki bytowe na miejscu, problemy integracyjne oraz niechęć społeczeństwa przyjmującego. W rosyjskim przekazie propagandowym umiejętnie mieszane są półprawdy, eksponowane marginalne

przykłady nadużyć, przestępstwa, przypadki pojawiających się napięć między imigrantami i ludnością miejscową. Celem tych działań jest ukazanie, że ani rząd Ukrainy, ani Polski nie kontroluje zjawiska masowej migracji zarobkowej z Ukrainy oraz że niesie ona ze sobą niekorzystne skutki zarówno z punktu widzenia interesów narodowych Ukrainy, jak i Polski.

Bibliografia

- Baranowska J., „Polski pracodawca to koszmar ukraińskiego pracownika”, Sputnik, 25.06.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019062510620616-polski-pracodawca-to-koszmar-ukraińskiego-pracownika/> [30.07.2019].
- Baranowska J., „Uber: miało być pięknie, a wyszło jak zwykle”, Sputnik, 8.08.2018, <https://pl.sputniknews.com/polska/201808088561672-Polska-Uber-ceny-kierowcy-cudzoziemcy/> [30.07.2019].
- Barghoorn F. C., *Soviet Foreign Propaganda*, Princeton 1964.
- Blum D., „Zarabiają więcej niż Polacy”, Sputnik, 31.03.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019033110137826-Ukraincy-wynagrodzenie-sondaze-praca-imigranci-Sputnik-Polska/> [28.07.2019].
- Borenstein E., *Plots against Russia. Conspiracy and Fantasy After Socialism*, Ithaca 2019.
- Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia” OSW, nr 42, Warszawa 2014.
- Denisenko M., *Migration to Russia and the Current Economic Crisis*, [w:] *Migration and the Ukraine Crisis. A Two-Country Perspective*, ed. A. Pikulicka-Wilczewska, G. Uehling, Bristol 2017, s. 129-148.
- Edenborg E., *Politics of Visibility and Belonging. From Russia's Homosexual Propaganda Laws to the Ukraine War*, Abingdon – Oxon 2017.
- Galeotti M., *Russian Political War. Moving Beyond the Hybrid*, London – New York 2019.
- Garboś G., „Polski rząd »stawia na Ukraińców«”, Sputnik, 19.07.2018, <https://pl.sputniknews.com/opinie/201807198419152-sputnik-polska-ukraina-migracja-zarobkowa/> [31.07.2019].
- Hansen F. S., van der Noordaa R., Bogen Ø., Sundbom H., *The Kremlin's Trojan Horses 3.0: Russian Influence in Denmark, The Netherlands, Norway, and Sweden*, Washington D.C. 2018.
- Heller M., *Maszyna i śrubki. Jak hartował się człowiek sowiecki*, Warszawa 1989.
- Herpen M. H., van, *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Lanham – New York – London 2016.
- Kenez P., *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*, Cambridge 1985.

- Orenstein M. A., *The Lands in Between: Russia vs The West and the New Politics of Hybrid War*, New York 2019.
- Polyakova A., Kounalakis M., Klapsis A., Germani L. S., Iacoboni J., Lasheras F. de B., Pedro N. de, *The Kremlin's Trojan Horses 2.0: Russian Influence in Greece, Italy, and Spain*, Washington D.C. 2017.
- Polyakova A., Laruelle M., Meister S., Barnett N., *The Kremlin's Trojan Horses: Russian Influence in France, Germany, and the United Kingdom*, Washington D.C. 2016.
- Pravda.ru, „Лукашенко назвал путь Украины ‘кривым’”, *Мир*, 13.02.2019, <https://www.pravda.ru/news/world/1405472-belorus/> [28.07.2019] [Pravda.ru, „Lukashenko nazval put' Ukrainy 'krivym'”, *Mir*, 13.02.2019, <https://www.pravda.ru/news/world/1405472-belorus/>, 28.07.2019].
- Rostocka A., *Badanie ankietowe BCC i IOM. Przedsiębiorcy o zatrudnianiu cudzoziemców*, 2017, https://www.bcc.org.pl/uploads/media/2017.10.04_Przedsiębiorcy_o_zatrudnianiu_cudzoziemcow_-_badanie_ankietowe_BCC_i_IOM.pdf [30.07.2019].
- RT, „Ukraine facing labor ‘catastrophe’ as millions of citizens flee co”, *Business News*, 4.09.2018 <https://www.rt.com/business/437581-ukraine-labor-catastrophe-people-flee/> [28.07.2019].
- Schwertner J., *Jeszcze jeden front Marcina Reya*, „Tygodnik Powszechny” 2017, nr 38.
- Sigan L., „Epigoni UPA szkolą się w Polsce?”, *Sputnik*, 12.09.2018, <https://pl.sputniknews.com/opinie/201809128766409-szkolenia-Azow-Ukraina-UPA-ESA-Wroclaw/> [29.07.2019].
- Sputnik, „Banderowcy będą karać Polaków za potępienie UPA”, 19.05.2017, <https://pl.sputniknews.com/polska/201705195492756-sputnik-polska-ukraina-bandera-kul/> [30.07.2019].
- Sputnik, „Młodzież ze Wschodu będzie miała jeszcze lepiej w Polsce”, 7.07.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/201705195492756-sputnik-polska-ukraina-bandera-kul/> [30.07.2019].
- Sputnik, „Polskie mieszkania są tanie i eleganckie. Ukraińcy kupują na potęgę”, 29.07.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019072910809888-polskie-mieszkania-sa-tanie-i-eleganckie-ukraincy-kupuja-na-potege/> [28.07.2019].
- Sputnik, „Przelewy z Polski na Ukrainę będą jeszcze łatwiejsze”, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019062110603884-sputnik-przelewy-z-polski-na-ukraine-beda-jeszcze-latwiejsze/> [10.11.2019].
- Sputnik, „»Tania milcząca siła robocza«: Ukrainka narzeka na pracę w Polsce”, 19.07.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019071910761889-ludziej-drugiej-kategorii-ukrainska-kelnerka-ujawnia-szczegoly-dotyczace-pracy-w-polsce-sputnk/> [30.07.2019].
- Sputnik, „»Ukraińskie enklawy«: już co piąty mieszkaniec Łodzi to obcokrajowiec”, 24.06.2019, <https://pl.sputniknews.com/polska/2019062410617636-co-piaty-mieszkaniec-lodzi-to-obcokrajowiec-ale-na-tym-nie-koniec-Sputnik-Polska/> [28.07.2019].

- Sputnik, „Поляки нашли способ наводнить Латвию украинскими гастарбайтерами”, 26.10.2018, <https://lv.sputniknews.ru/economy/20181026/9789945.html> [31.07.2019] [Sputnik, „Poliaki nashli sposob navodnit' Latviiu ukrainiskimi gastarbaiterami”, 26.10.2018, <https://lv.sputniknews.ru/economy/20181026/9789945.html>, 31.07.2019].
- Strukov V., *Digital Conservatism. Framing Patriotism in the Era of Global Journalism*, [w:] *Eurasia 2.0. Russian Geopolitics in the Age of New Media*, ed. M. Bassin, M. Suslov, Lanham – Boulder – New York – London 2016.
- Strzelecki P., Wyszyński R., Growiec J., *Migracja z Ukrainy i jej wpływ na wzrost gospodarczy w Polsce*, Warszawa 2019.
- Wywiad z ks. Wasylem Wajdą, proboszczem greckokatolickiej parafii pod wezwaniem św. Nikołaja w Moskwie, 13.09.2019.
- Yablokov I., *Fortress Russia: Conspiracy Theories in Post-Soviet Russia*, Newark 2018.
- Веретенников В., „Попали в Европу: реалии жизни украинских заробитчан в Польше”, *Ритм Евразии*, 5.12.2018, <https://www.ritmeurasia.org/news--2018-12-05--popali-v-evropu-realii-zhizni-ukrainskih-zarobitchan-v-polshe-39940> [30.07.2019] [Veretennikov V., „Popali v Evropu: realii zhizni ukrainskikh zarobitchan v Pol'she”, *Ritm Evrazii*, 5.12.2018, <https://www.ritmeurasia.org/news--2018-12-05--popali-v-evropu-realii-zhizni-ukrainskih-zarobitchan-v-polshe-39940>, 30.07.2019].
- Вести.ру, „Польша отказывается принимать исламских беженцев, но мигрантов из Украины примет”, 2.01.2018, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2972350> [30.07.2019] [Vesti.ru, „Pol'sha otkazyvaetsia prinimat' islamskikh bezhentsev, no migrantov iz Ukrainy primet”, 2.01.2018, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2972350>, 30.07.2019].
- Дугин А. Г., *Конспирология: (наука о заговорах, секретных обществах и тайной войне)*, Москва 2005 [Dugin A. G., *Konspirologiia: (nauka o zagovorakh, sekretnykh obshchestvakh i tainoi voine)*, Moskva 2005].
- Дугин А. Г., *Теория многополярного мира*, Москва 2013 [Dugin A. G., *Teoriia mnogopoliarnogo mira*, Moskva 2013].
- Левада-центр. Аналитический центр Юрия Левады, „‘Друзья’ и ‘враги’ России”, *Пресс-выпуски*, 14.06.2018, www.levada.ru, <https://www.levada.ru/2018/06/14/druzya-i-vragi-rossii-3/> [10.07.2019] [Levada-tsentr. Analiticheskii tsentr Juriia Levady, „‘Druz'ia’ i ‘vragi’ Rossii”, *Press-vypuski*, 14.06.2018, www.levada.ru, <https://www.levada.ru/2018/06/14/druzya-i-vragi-rossii-3/>, 10.07.2019].
- Лекух Д., „Украина: жить лучше, конечно, не стало. Но стало значительно веселей”, *РИА Новости*, 13.01.2019, <https://ria.ru/20190113/1549264905.html> [28.07.2019] [Lekukh D., „Ukraina: zhit' luchshe, konechno, ne stalo. No stalo znachitel'no veselei”, *RIA Novosti*, 13.01.2019, <https://ria.ru/20190113/1549264905.html>, 28.07.2019].
- Николаев А., „Увидеть Польшу и умереть. Украинцы могут найти работу, но безопасность им никто не гарантирует”, *Украина.ру*, 12.10.2019, <https://ukraina.ru/exclusive/20191012/1025259489.html>

- [15.10.2019] [Nikolaev A., „Uvidet’ Pol’shu i umeret’ Ukraincy mogu naiti rabotu, no bezopasnost’ im nikto ne garantiruet”, *Ukraina.ru*, 12.10.2019, <https://ukraina.ru/exclusive/20191012/1025259489.html>, 15.10.2019].
- Ольховская Ю., „Граждане Украины массово уезжают в Польшу на заработки”, *Первый канал, Новости*, 31.01.2015, https://www.1tv.ru/news/2015-01-31/26250-grazhdane_ukrainy_massovo_uezzhayut_v_polshu_na_zarabotki [28.09.2019] [Ol’chovskaia Ju., „Grazhdane Ukrainy massovo uezzhaiut v Pol’shu na zarabotki”, *Pervyi kanal, Novosti*, 31.01.2015, https://www.1tv.ru/news/2015-01-31/26250-grazhdane_ukrainy_massovo_uezzhayut_v_polshu_na_zarabotki, 28.09.2019].
- Панарин И. Н., *Первая мировая информационная война. Развал СССР*, Санкт-Петербург 2010 [Panarin I. N., *Pervaia mirovaia informatsionnaia voina. Razval SSSR*, Sankt-Peterburg 2010].
- Панарин И. Н., *СМИ, пропаганда и информационные войны*, Москва 2012 [Panarin I. N., *SMI, propaganda i informatsionnye voiny*, Moskva 2012].
- Соловьева В., „Крики и давка на границе Украины и Польши – что изменилось после введения безвизового режима с ЕС”, *Первый канал, Новости*, 13.06.2017, https://www.1tv.ru/news/2017-06-13/326976kriki_i_davka_na_granitse_ukrainy_i_polshi_chno_izmenilos_posle_vvedeniya_bezvizovogo_rezhima_s_es [28.07.2019] [Solov’eva V., „Kriki i davka na granitse Ukrainy i Pol’shi – chto izmenilos’ posle vvedeniia bezvizovogo rezhima s ES”, *Pervyi kanal, Novosti*, 13.06.2017, https://www.1tv.ru/news/2017-06-13/326976-kriki_i_davka_na_granitse_ukrainy_i_polshi_chno_izmenilos_posle_vvedeniya_bezvizovogo_rezhima_s_es, 28.07.2019].
- ТАСС, „Число трудовых мигрантов из Украины в Польшу за пять лет увеличилось в пять раз”, 04.07.2019, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6630158> [30.07.2019] [TASS, „Chislo trudovykh migrantov iz Ukrainy v Pol’shu za piat’ let uvelichilos’ v piat’ raz”, 04.07.2019, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6630158>, 30.07.2019].
- Широколов С., „Украинские гетто: заробитчане превращают Польшу в двухобшчинное государство”, *Rubaltic.ru, Политика*, 27.09.2019, <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/27092019-ukrainskie-getto-zarobitchane-prevrashchayut-polshu-v-dvukhobshchinnoe-gosudarstvo/> [10.10.2019] [Shirokolobov S., „Ukrainskie getto: zarobitchane prevrashchaiut Pol’shu v dvukhobshchinnoe gosudarstvo”, *Rubaltic.ru, Politika*, 27.09.2019, <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/27092019-ukrainskie-getto-zarobitchane-prevrashchayut-polshu-v-dvukhobshchinnoe-gosudarstvo/>, 10.10.2019].